

ULOGA FINANSIJSKE FORENZIKE U OTKRIVANJU PRANJA NOVCA

Jelena Šuput*

Pranje novca predstavlja krivično delo, koje se najčešće vrši radi prikrivanja drugih dela. Obično se radi o delima iz oblasti organizovanog kriminala (trgovina drogom, oružjem ili ljudima). Stoga je njegovo otkrivanje i procesuiranje izvršilaca od višestrukog značaja. Način njegovog izvršenja često može biti veoma složen, pa njegovo otkrivanje, a samim tim i dokazivanje zahteva posebna znanja. Zbog toga je u cilju prikupljanja dokaza, otkrivanja izvršilaca i procesuiranja krivičnog dela pranje novca, ali i drugih sa njime povezanih krivičnih dela od velikog značaja angažovanje stručnjaka iz oblasti finansijske forenzike. Navedena oblast još uvek nije dovoljno razvijena u našoj zemlji, a i o njoj se veoma malo zna. Do sada su se stručnjaci računovodstvene struke u krivičnom postupku angažovali uglavnom kao veštaci u toku glavnog pretresa. Međutim, potreba za njihovim angažovanjem postoji i u toku vođenja istrage. Prvi zvanični dokument koji prepoznaje važnost njihovog angažovanja i predstavlja smernicu za uvođenje finansijske forenzike u postupak istrage finansijskog kriminala jeste Strategija istrage finansijskog kriminala. Navedenim dokumentom predviđa se mogućnost zaposlenja finansijskih forenzicara u javnim tužilaštvima. Korak napred u odnosu na navedenu Strategiju predstavlja Nacrt zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije koji u članu 19. predviđa mogućnost uspostavljanja službe finansijske forenzike u Tužilaštvu za organizovani kriminal i posebnim odeljenjima viših javnih tužilaštava. Imajući u vidu da je za otkrivanje krivičnih dela koja spadaju u finansijski kriminal neophodno posedovanje specifičnih znanja iz oblasti finansijske računovodstva, ispravan je stav što će se navedeni naziv koristiti u nacionalnim propisima. Međutim, Nacrtom Zakona je predviđeno da će se kao finansijski forenzicar angažovati lice koje poseduje znanja iz oblasti finansijske računovodstva, revizije, bankarskog, berzanskog i privrednog poslovanja, kao i specijalizovanu obuku iz oblasti krivičnog prava koju će sprovoditi Pravosudna akademija. Osim toga, predviđeno je da se način prijema finansijskih forenzicara u javna tužilaštva i način provere posedovanja posebnih znanja bliže uredi aktom Republičkog javnog tužioca.

* Naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd, email: suputjelena@yahoo.com

Imajući u vidu različite načine izvršenja krivičnih dela iz oblasti finansijskog kriminala, a u koje spada i delo pranje novca, može se zaključiti da je ipak neophodna institucionalizacija obuka finansijskih forenzičara i iz drugih oblasti, a ne samo krivičnog prava. S obzirom na složenost i specifičnost načina izvršenja krivičnog dela pranja novca, autor nastoji da ukaže na potrebu uspostavljanja adekvatne obuke finansijskih forenzičara iz oblasti finansija, koja obuhvata i znanja iz oblasti bankarskog i berzanskog poslovanja, carina, poreza, privrednog poslovanja, javnih finansija, računovodstva, kao i znanja iz oblasti informacionih tehnologija.

KLJUČNE REČI: finansijska forenzika, pranje novca, istrage, kriminal

UVOD

Prema preporukama FATF (Financial Action Task Force)¹ u vezi sa primenom Međunarodnih standarda u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje, nadležni nacionalni organi bi trebalo da imaju odgovornost za istrage pranja novca u okviru nacionalne politike. Prema preporuci broj 30, ti organi bi trebali ukoliko ne postoji mogućnost u svim, bar u slučajevima koji su u vezi sa teškim krivičnim delima u kojima je ostvarena velika imovinska korist da prilikom istraživanja pranja novca, povezanih predikatnih krivičnih dela i finansiranja terorizma na sopstvenu inicijativu sprovedu i paralelnu finansijsku istragu. Osim toga, države bi trebale da obezbede i brzo otkrivanje imovine koja jeste ili koja bi mogla da bude predmet konfiskacije imovine ili za koju postoji sumnja da je proistekla iz krivičnog dela, kao i za ulaženje u trag takvoj imovini i za preduzimanje mera u cilju njenog oduzimanja i zamrzavanja. Kako bi se postigao cilj sadržan u navedenoj preporuci, državama se takođe preporučuje da koriste kada je neophodno stalne ili multidisciplinarne grupe specijalizovane za finansijsku istragu ili istragu čiji je predmet imovina.² Imajući u vidu specifičnosti takvih istraga, kao i činjenicu da je za njihovo sprovođenje neophodno posedovanje posebnih znanja, neophodno je angažovanje lica ne samo pravne, već i ekonomske struke. U nekim slučajevima je neophodno utvrditi da li fizička ili pravna lica poseduju ili kontrolišu račune otvorene kod poslovnih banaka, identifikovati aktivu, a da njen vlasnik nije prethodno obavешten o tome proveriti da li određeno pravno lice zaista ostvaruje promet ukoliko je za to zaista i registrovano.³ Nekada je neophodno radi pokretanja krivičnog postupka pribaviti dodatne dokaze i informacije kojima ne raspolaže Uprava za sprečavanje pranja novca, pa se zbog toga ne može osloniti isključivo na njen rad. Na navedene preporuke oslanja se i Strategija istraga finansijskog kriminala za period od 2015-2016. godine, koja predstavlja prvi zvaničan dokument u kojem se prepoznaje i navodi potreba angažovanja finansijskih forenzičara u javnim tužilaštvima.⁴ Njihovo angažovanje imalo bi veliki značaj ne samo za otkrivanje krivičnih dela koja spadaju u finansijski kriminal u užem smislu, već i drugih sa njima povezanih krivičnih dela. Istraga finansijskog kriminala predstavlja veoma složen zadatak, koji javni tužioci kao nosioci

¹ Financial Action Task Force je međudržavno telo (organizacija) čiji je cilj razvoj i unapređenje zajedničkih mera i aktivnosti u postupku borbe protiv pranja novca na nacionalnom i međunarodnom nivou.

² Međunarodni standardi u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma i širenja oružja za masovno uništenje, Preporuke FATF, februar, 2012. Tekst Preporuka na srpskom jeziku nalazi se na veb-strani: http://www.apml.gov.rs/RESPOSITORY/1071_fatf-preporuke.2012.pdf, str. 24. 14.08.2016.

³ Ibid, str. 25.

⁴ Strategija istraga finansijskog kriminala za period od 2015. do 2016. godine ("Službeni glasnik Republike Srbije", broj 43/2015).

pravosudnih funkcija u nekim slučajevima nisu u mogućnosti samostalno da sprovedu. Aktivnost finansijskih forenzičara bi bila višestruka. Ona bi se u skladu sa prethodno navedenom preporukom odnosila na istragu finansijskih poslova povezanih sa kriminalnom aktivnošću, a u cilju otkrivanja razmera krivinala, otkrivanja imovinske koristi proistekle iz krivičnih dela ili druge imovine koja je ili koja bi mogla da bude predmet oduzimanja. Imajući u vidu navedeno, može se zaključiti da bi finansijska istraga trebalo da bude usmerena na otkrivanje porekla sumnjive imovine, kao i postojanja određenih krivičnih dela i utvrđivanje vrednosti imovine stečene njihovim izvršenjem. Prihod stečen vršenjem krivičnih dela jeste prihod koji se najčešće stiče vršenjem krivičnih dela kao što su trgovina oružjem ili drogom. Novac stečen na navedeni način nastoji da se prikrije tzv "pranjem novca". Zbog toga se često dešava da se prihod stečen vršenjem navedenih dela u jednoj zemlji prikazuje kao legalan prihod stečen u drugoj zemlji. Kako vreme prolazi sve je teže otkriti da takav novac potiče od vršenja krivičnih dela. Međutim, trebalo bi imati u vidu da je u cilju otkrivanja složenih oblika pranja novca neophodno i sprovođenje različitih obuka, a što zahteva i dodatno angažovanje resursa, pa je prilikom dopune postojećih propisa ili donošenja novih kojima se uređuje mogućnost angažovanja finansijskih forenzičara u javnim tužiocima, neophodno imati u vidu i potrebu angažovanja dodatnih sredstava za njihovo sprovođenje. Prethodne godine, izrađen je i Nacrt Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije.⁵ Članom 19. navedenog Nacrta predviđena je mogućnost, ali ne i obaveza uspostavljanja službe finansijske forenzike u Tužilaštvu za organizovani kriminal i posebnim odeljenjima viših javnih tužilaštava. Navedenim članom je propisano da je finansijski forenzičar lice koje pomaže javnom tužiocu u analizi tokova novca i finansijskih transakcija u cilju krivičnog gonjenja. Osim toga, propisano je da je on stručno lice koje poseduje posebna znanja iz oblasti finansija, računovodstva, revizije, bankarskog, berzanskog i privrednog poslovanja, a koje je završilo specijalizovanu obuku iz oblasti krivičnog prava koju sprovodi Pravosudna akademija. Međutim, može se postaviti pitanje da li je posedovanje navedenih znanja dovoljno za obavljanje poslova finansijske forenzike. Nacrtom nije predviđen način dokazivanja posedovanja određenih znanja, već samo da će se način prijema finansijskih forenzičara u javna tužilaštva i način provere posedovanja posebnih znanja bliže urediti aktom Republičkog javnog tužioca. Stoga se može postaviti pitanje, da li je neophodno posedovati i znanja iz nekih drugih oblasti, kao što su javne finansije, budžetsko računovodstvo, oblast osiguranja, kao i znanja iz oblasti informacionih tehnologija. Potreba za posedovanjem znanja iz različitih oblasti postoji naročito kod otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela pranja novca, a koje se može izvršiti na različite načine i u cilju prikriivanja različitih krivičnih dela.

POJAM PRANJA NOVCA I KRIVIČNO DELO PRANJE NOVCA

Pod pranjem novca (engleski Money laundering) podrazumevaju se aktivnosti usmerene na legalizaciju novca stečenog vršenjem krivičnih dela, a navedeni pojam poprima sve šire značenje. Nekada je cilj pranja novca bio izbegavanje plaćanja poreza.⁶ Navedena aktivnost se često ispoljava u falsifikovanju finansijske dokumentacije i vršenju manipulacija u sistemu međubankarskih transakcija. Na taj način se tzv. "prljavi novac" transformiše u "čist" tj. onaj koji se može po potrebi koristiti kao legalan prihod u

⁵ Tekst Nacrta Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije nalazi se na veb- strani: <http://www.mpravde.gov.rs/obavestenje/9554/nacrt-zakona-o-organizaciji-i-nadleznosti-drzavnih-organa-u-suzbijanju-organizovanog-kriminala-i-korupcije.php> 14.08.2016.

⁶ Sandić K., Finansiranje terorizma putem pranja novca, Nauka i društvo, Beograd, 2011. str. 121.

bankarskim, trgovačkim kupoprodajnim, investicionim, preduzetničkim i drugim poslovima, kao i načinima ulaganja. Znači, ona imovinska korist, najčešće novac, koja bi se prema postojećim zakonima trebalo oduzeti kao rezultat kriminalne aktivnosti, koristi se kao i svaki drugi dohodak stečen na zakonit način.⁷ Takvo postupanje izvršilaca krivičnog dela "pranje novca" protivno je moralnom načelu da niko ne može imati koristi od izvršenja krivičnog dela.

Pojavljivanje termina pranje novca vezuje se za početak dvadesetog veka, odnosno delovanje kriminalnih grupa i organizacija u SAD, kada su kriminalci zarađeni novac od ilegalne proizvodnje i krijumčarenja alkoholnih pića prikazivali kao legalnu zaradu ostvarenu u legalnim poslovnim aktivnostima. Tada su kriminalci poput Al Kaponea i Bagzija Morena otvarali firme za pranje veša u Čikagu kako bi oprali tzv. "prljavi novac". Zbog toga se i koristi termin pranje novca koji je prvo bio korišćen u žargonu ulice, a koji je kasnije preuzela i kriminološka nauka.⁸

Prema Izveštaju američke Predsedničke komisije iz 1984. godine, pranje novca se definiše kao "proces kojim neko prikriva postojanje, ilegalno poreklo ili ilegalnu upotrebu prihoda, da bi ga zatim prikazao tako da on izgleda legitiman".⁹

Iako predstavlja aktivnost, koja se preuzima radi prikriivanja izvršenja drugih krivičnih dela, pranje novca u većini savremenih zakonodavstava predstavlja samostalno krivično delo. Takvo rešenje je u skladu sa međunarodnim pravnim aktima.¹⁰

Krivičnim zakonikom Republike Srbije, krivično delo pranje novca je propisano u grupi krivičnih dela protiv privrede, članu 231.¹¹ Navedenim članom propisani su osnovni, dva teža i lakši oblik dela, obaveza sankcionisanja odgovornog lica u pravnom licu ukoliko je znalo ili moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren krivičnim delom, kao i obavezno izricanje mere oduzimanja imovinske koristi. Krivično delo se preuzima prema imovini za koju se zna da potiče od krivičnog dela, a radnja dela se sastoji u:

1. izvršenju konverzije ili prenosa imovine u nameri da se prikrije ili lažno prikaže njeno nezakonito poreklo;
2. prikriivanju ili lažnom prikazivanju činjenica o imovini i
3. sticanju, držanju ili korišćenju takve imovine.

Pod konverzijom se podrazumeva promena jedne novčane valute za drugu (npr. dinara za evro), dok se pod prenosom imovine smatra svaki pravni posao kojim se na neko drugo lice prenose svojinska ovlašćenja na određenoj stvari, bilo da je u pitanju poklon ili prodaja. Pod sticanjem se podrazumeva pribavljanje svojine nad određenim stvarima ili imovinskim pravima, a pod držanjem se podrazumeva pritežanje na stvarima (npr. čuvanje i dr.). Korišćenje se može shvatiti kao zajam, posluga, iznajmljivanje itd. U slučaju da se imovina prikriva ili lažno prikazuju činjenice o imovini, neće postojati npr.

⁷ Ibid. str. 141.

⁸ Ibid. str. 142.

⁹ Navedeno prema Đ. Ignjatović, Kriminologija, Dosije, Beograd, 2011. str. 115.

¹⁰ Jovašević D., Leksikon krivičnog prava, Službeni glasnik, Beograd, 2006. str. 546. Kada su u pitanju međunarodni dokumenti, misli se na Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv nedozvoljene trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancama iz 1988. godine, Konvenciju o pranju novca, vođenju istrage, izvršavanju zaplene i konfiskacije dobiti od kriminalaca iz 1990. godine, Direktivu za sprečavanje korišćenja finansijskog sistema sa ciljem pranja novca iz 1991. godine.

¹¹ Krivični zakonik Republike Srbije ("Službeni glasnik Republike Srbije", broj 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014).

krivično delo poreske utaje, jer se smatra da niko nije u obavezi da sam sebe prijavljuje kao učinioca krivičnog dela (trgovine opojnim drogama itd.).¹²

Teži oblik krivičnog dela postoji ukoliko izos novca ili imovine u odnosu na koji se preduzima radnja izvršenja dela prelazi milion i pet stotina hiljada dinara. U oba slučaja u odnosu na radnju izvršenja mora da postoji umišljaj na strani izvršioca. Njegovo postojanje se ogleda kroz postojanje svesti, znanja o nezakonitom poreklu imovine u trenutku preduzimanja ranje izvršenja.¹³

Međutim, Zakonikom je propisan i lakši oblik krivičnog dela koji će postojati ukoliko učinilac osnovnog ili težeg oblika dela, nije znao, ali je mogao i bio dužan da zna da novac ili imovina koji su predmet izvršenja dela predstavljaju prihod koji je ostvaren izvršenjem krivičnog dela.¹⁴ Osnovni i teži oblik vrše se sa umišljajem, koji treba da sadrži znanje izvršioca da imovina potiče od krivičnog dela, dok je kod konverzije i prenosa imovine potrebna i namera da se prikrije ili lažno prikaže poreklo imovine.¹⁵

Izvršilac krivičnog dela može biti kako lice koje je izvršilo krivično delo koje se prikrija "pranjem novca", tako i neko drugo lice koje nije izvršilac predikatnog (prethodnog) krivičnog dela.¹⁶ Za osnovni oblik propisana je kazna zatvora od šest meseci do pet godina, za teži oblik zatvor od jedne do deset godina, a za lakši oblik kazna zatvora do tri godine. Da bi postojalo krivično delo "pranje novca", nije neophodno da postoji presuda u odnosu na prethodno krivično delo, pa se stoga može zaključiti da otkrivanje krivičnog dela pranje novca ima višestruki značaj, s obzirom da se na taj način olakšava utvrđivanje postojanja i drugih krivičnih dela koja se prikriju njegovim izvršenjem.

Najteži oblik krivičnog dela postoji ukoliko je delo izvršeno u grupi. Uslov za postojanje ovog oblika nije i da se delo kojim se stiče imovina bude izvršeno na isti način.¹⁷ Pojam grupe, treba shvatiti u smislu člana 112. stav 1, tačka (22), a kojim je definisano da se pod grupom podrazumeva najmanje tri lica koja su povezana radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela, a koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva i razvijenu strukturu.

Članom 231. stav 6. predviđena je i obaveza kažnjavanja odgovornog lica u pravnom licu za preduzimanje neke od navedenih radnji izvršenja krivičnog dela pranja novca, u slučaju da je znalo, tj. da je moglo i bilo dužno da zna da novac ili imovina predstavljaju prihod ostvaren izvršenjem krivičnog dela. Osim toga, istim članom je predviđeno i obavezno oduzimanje predmeta izvršenja krivičnog dela pranja novca, tj. u konkretnom slučaju novca ili imovine.

Otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja spadaju u oblast privrednog kriminaliteta osim postupanja u skladu sa uobičajenim kriminalističkim pravilima, zahteva primenu i posebnih načina i metoga, prilagođenih osobenostima tih

¹² Navedeno prema M. Škulić, str. 80.

¹³ Navedeno prema. Jovašević D., Leksikon krivičnog prava, str. 547.

¹⁴ Navedeno prema, Đ. Đoređvić, Krivično pravo-Posebni deo, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2011. str. 125.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ U konkretnom slučaju radi se o *delicta communia*, tj. krivičnom delu za čije postojanje nije neophodno postojanje posebnog svojstva izvršioca u trenutku preduzimanja radnje izvršenja. Međutim, otežavajuću okolnost prilikom otkrivanja navedenog dela ili prikupljanja dokaza o njegovom postojanju može predstavljati slučaj kada se za "pranje novca" angažuju lica koja poseduju specifična znanja npr. računovođe ili računovodstvene firme. Zbog takvih slučajeva je neophodno u toku prikupljanja i tumačenja dokaza angažovanje lica koja takođe poseduju specifična znanja iz oblasti finansija i računovodstva.

¹⁷ Stojanović Z., Perić O., Krivično pravo-Posebni deo, str. 177.

krivičnih dela i njihovih tipičnih učinilaca.¹⁸ Međutim, za pranje novca je karakteristično i kombinovanje sa drugim oblicima kriminalnog ponašanja, naročito sa kompjuterskim kriminalitetom, falsifikovanjem dokumenata i drugim krivičnim delima. U nekim slučajevima radi se o modalitetima prikrivanja osnovnog krivičnog dela (npr. falsifikovanje isprave radi prikrivanja krivičnog dela pranja novca i drugih sa njim povezanih krivičnih dela.)¹⁹ Zbog toga je u cilju njegovog otkrivanja i prikupljanja dokaza od značaja za podizanje optužnice i oduzimanje imovine proistekle iz predikatnog krivičnog dela, od značaja angažovanje lica koja poseduju posebna znanja i veštine. Upravo je zbog toga neohodno angažovanje finansijskih forenzičara, koji bi prilikom prikupljanja dokaza saradivali sa ostalim organima koji su na nacionalnom nivou ovlašćeni za sprečavanje pranja novca (Uprava za sprečavanje pranja novca).

Do plasiranja nelegalno stečenog novca u legalne finansijske tokove može doći kako preko banaka, tako i preko ostalih finansijskih organizacija, preduzeća ili drugih privrednih subjekata.²⁰ Kada dođe do konačne integracije prljavog novca u legalne finansijske tokove, veoma je teško izdvojiti takva novčana sredstva u odnosu na ona koja potiču iz legalnih izvora.²¹ Naravno, u tim slučajevima s obzirom da učinilac ne prijavljuje svoje nezakonito stečene prihode, ne postoji krivično delo poreske utaje, jer niko nije dužan da sam sebe prijavljuje kao učinioca krivičnog dela.²²

Kada se radi o istragama u vezi sa pranjem novca od velikog značaja je poštovanje načela operativnosti i brzine. Razlog za to je pre svega činjenica da je kada se novac ubaci u legalne tokove teško utvrditi da se u konkretnom slučaju radi o novcu proisteklom iz izvršenja krivičnog dela. Međutim, sam postupak otkrivanja pranja novca, kao i prikupljanje dokaza zavisi od načina na koji se preduzima radnja izvršenja.

MODALITETI PRANJA NOVCA PREMA PODACIMA IZ ZVANIČNIH EVIDENCIJA

Podaci o tipologiji i trendovima pranja novca u periodu od 2012 do 2014. godine sadržani su u istoimenoj Publikaciji Uprave za spečavanje pranja novca.²³ Prema tim podacima u toku 2014. godine pranje novca je vršeno na specifične načine. Jedan od njih se ogledao u otkupu sekundarnih sirovina od strane većeg broja međusobno povezanih lica uz korišćenje falsifikovane dokumentacije. Osim navedenog slučaja pranje novca se odvijalo i putem tzv. otkupa poljoprivrednih proizvoda putem transakcija sa računa većeg broja pravnih lica uz korišćenje fiktivne dokumentacije po osnovu otkupa poljoprivrednih proizvoda.²⁴ U navedenoj Publikaciji se ne navodi samo na koji način je u prethodnim godinama pran novac, već i tendencije vršenja navedene aktivnosti. Tako se u Publikaciji kao oblast visokog rizika navodi plaćanje putem virtuelne valute o kojem se malo zna, a koje je prihvaćeno od strane ugostiteljskih radnji, zatim oblast priređivanja igara na sreću,

¹⁸ Škulić M., "Opšta kriminalistička pravila suzbijanja privrednog kriminaliteta", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 48, broj 3, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2010., str. 64.

¹⁹ Ibid., tr 67.

²⁰ Ibid, str. 78.

²¹ Ibid, str. 79.

²² Ibid. str. 80.

²³ Publikacija Tipologija i trendovi pranja novca u periodu 2012-2014, nalazi se na veb-stranici: <http://www.apml.gov.rs/cyr55/tdoc/%Do%A2%Do%B8%Do%BF%Do%BE%Do%BB%Do%BE%Do%B3%Do%B8%D1%98%Do%B5.html> 14.08.2016.

²⁴ Ibid. str. 23.

kao i konsultantske i marketinške delatnosti zbog nemogućnosti pouzdanog utvrđivanja njihove tržišne cene.²⁵ Stoga bi i stručnjaci koji učestvuju u istragama finansijskog kriminaliteta trebalo da steknu ukoliko je neophodno i dodatna znanja u cilju otkrivanja i prikupljanja dokaza o postojanju krivičnog dela pranje novca, a koje je moguće izvršiti na pomenute načine. Zbog toga se može reći da je za obavljanje finansijske forenzike ne samo neophodno posedovanje posenih znanja iz određenih oblasti, već i kontinuirano stručno usavršavanje, a za šta je neophodno izdvojiti dodatna budžetska sredstva.

Prema podacima sadržanim u Godišnjem izveštaju o radu za 2015. godinu Uprave za sprečavanje pranja novca, može se zaključiti da su u periodu od 1. januara do 31. decembra 2015. godine registrovani različiti slučajevi pranja novca. Prema tom izveštaju stranci su vrlo često gotovinu fizički unosili u Republiku Srbiju. Na granici su je prijavljivali i dobijali zapisnik o unosu sredstava. Ta sredstva su uplaćivana na nerezidentne račune u poslovnim bankama na teritoriji Republike Srbije, pa su takva sredstva korišćena za plaćanje putem platnih kartica.²⁶

Osim korišćenja bankarskog sektora, "pranje novca" je česta pojava i u tzv. privrednom posovanju. U prethodnoj godini su tako zabeleženi slučajevi u kojima vlasnik pravnog lica daje na zajam novac svom pravnom licu za kupovinu opreme. Ugovorom o zajmu je dogovorena izuzetno visoka kamata, a pravno lice je na mesečnom nivou transferisalo sredstva na račun vlasnika na osnovu isplate kamate, dok se glavnica nije vraćala.²⁷ Osim toga, pranje novca je vršeno i u postupku privatizacije. Jedan od načina za to jeste i kupovina privrednog društva u postupku privatizacije od novoosnovanog pravnog lica. U takvim slučajevima sredstva za kupovinu obezbeđuju se na osnovu ugovora o zajmu sa pravnim licem sa off shore destinacije. Ta sredstva su po osnovu ugovora o zajmu u kratkom vremenskom periodu vraćena licu sa off shore destinacije.²⁸

Pranje novca se može vršiti i preko više pravnih lica koja su povezana vlasničkom i upravljačkom strukturom, tzv. majke i ćerke firme. U takvim slučajevima između firmi se vrše nelogične ekonomske transakcije, a jedna firma se koristi kao tzv. bojler.²⁹ Međutim, pranje novca se često vrši i putem, konsultantskih usluga. Privredno društvo registrovano na off shore zoni transferiše značajna sredstva po osnovu pružanja konsultantskih usluga na račun nerezidentnog fizičkog lica. Sredstvima raspolaže ovlašćeno lice po računu koje je rezident.³⁰

U Izveštaju se navodi da se često novac nelegalnog porekla ubacuje u legalne novčane tokove putem uplate pozajmica ili pazara. Najpogodnije delatnosti za takav posao jesu pravna lica koja su registrovana za obavljanje delatnosti kod kojih je karakterističan brz obrt kapitala. To su pravna lica koja se bave maloprodajom ili ugostiteljstvom.³¹ Osim toga, zabeleženi su i slučajevi da lice iz Srbije osnuje pravno lice na off shore destinaciji i da ubacuje novac nepoznatog prekla na račune istog. Sa računa na off shore destinaciji se sredstva ubacuju u Srbiju preko investiranja u nekretnine i plaćanja konsultantskih usluga.³²

²⁵ Ibid. str. 28. i 29.

²⁶ Izveštaj o radu Uprave za sprečavanje pranja novca za period od 1.01.2015. do 31.12.2015. godine, mart 2016. str. 16. Tekst izveštaja se nalazi na veb-stranici: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/1580_godisnji-izvestaj-o-radu-za-2015-pdf-cyr.pdf 14.08.2016.

²⁷ Ibid., str. 17.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Izveštaj o radu Uprave za sprečavanje pranja novca za period od 1.01.2015. do 31.12.2015. godine, str. 18.

³⁰ Ibid. str. 19.

³¹ Ibid. str. 19.

³² Ibid. str. 19.

Imajući u vidu navedeno može se zaključiti da se pranje novca vrši na veoma složene načine, a u cilju prikrivanja porekla novca njegovi izvršioци mogu biti i lica koja poseduju posebna znanja iz oblasti računovodstva, bankarstva i elektronskog poslovanja. Njihovo angažovanje otežava otkrivanje krivičnog dela pranje novca kao i predikatnih krivičnih dela. U takvim situacijama nekada nije dovoljno osloniti se isključivo na znanja kojima raspolažu stručnjaci iz Uprave za sprečavanje pranja novca, a koja u Republici Srbiji obavlja funkciju finansijsko obaveštajne službe u skladu sa FATF preporukama, već je potrebno angažovanje i dodatnih ljudskih resursa tužilaštva. Upravo u takvim slučajevima postoji potreba za angažovanjem finansijskih forenzičara. Kako se "pranje novca" može vršiti na različite načine, angažovanjem finansijskih forenzičara povećava se mogućnost otkrivanja i propusta zaposlenih u državnim organima, a koji su u obavezi da preduzimaju preventivne mere u cilju sprečavanja pranja novca. Međutim, razlog za takvo ponašanje ne mora biti isključivo korupcija, već i nedostatak znanja i iskustva.

Većinu informacija u slučajevima pranja novca uglavnom prikupi Uprava za sprečavanje pranja novca, ali dalje vođenje istrage, ocena dostavljenih dokaza i podizanje optužnice zavisi isključivo od tužilaštva, koje procenjuje da li postoji dovoljno dokaza za podizanje optužnice. Nekada je veoma teško da takve okolnosti proceni isključivo tužilac koji je po struci diplomirani pravnik, pa čak i u situaciji kada je prošao veliki broj obuka koje se odnose na suzbijanje pranja novca. Upravo je zbog takvih slučajeva neophodna pomoć lica koja poseduju znanja i iskustva iz oblasti finansijske forenzike.

PERSPEKTIVE FINANSIJSKE FORENZIKE U OTKRIVANJU PRANJA NOVCA

Cilj istrage finansijskog kriminala u koje spada pre svega i krivično delo pranje novca bio bi usmeren na otkrivanje finansijskih poslova povezanih sa izvršenjem krivičnih dela, radi otkrivanja imovinske koristi od krivičnih dela, oduzimanja imovinske koristi proistekle iz izvršenja krivičnog dela, kao i pribavljanja dokaza koji se mogu koristiti u krivičnom postupku. To bi trebalo da omogući otkrivanje porekla imovine za koju se sumnja da proizilazi iz izvršenja krivičnog dela kao i na utvrđivanje vrednosti takve imovine u cilju njene privremene konfiskacije.

Uvođenjem finansijske forenzike doprinosi se otklanjanju slabosti koje su do sada uočene u okviru finansijskih istraga. To omogućava sprovođenje istrage i pre podnošenja krivične prijave, a što bi trebalo da smanji rizik da se imovina stečena izvršenjem krivičnog dela iznese iz zemlje. Zbog toga je od velikog značaja blagovremena saradnja nadležnih organa sa policijom i tužilaštvom.

Kao što je već navedeno, najveći problem u otkrivanju postojanja pranje novca, može predstavljati angažovanje računovođe od strane lica, koje novac stečen krivičnim delom želi da ubaci u legalne tokove. Tada se koriste metode tzv. "kreativnog računovodstva". Pod njim se podrazumeva proces transformacije finansijsko-računovodstvenih informacija iz realnog u stanje koje žele lica koja sastavljaju finansijske izveštaje. Na taj način se primenjuju pojedini računovodstveni principi ili se ignorišu određena računovodstvena pravila. U tom kontekstu najčešće se koriste sledeće metode: manipulisanje i samovoljno interpretiranje računovodstvenih principa, precenjivanje prihod od prodaje vrednosti imovine, potcenjivanje troškova prodatih proizvoda, knjiženje fiktivnih transakcija (a što je karakteristično u postupcima pranja novca), nekorektno odmeravanje ili procena efekata događaja ili transakcija, pogrešno prikazivanje ili neprikazivanje značajnih

dogadaja, manipulisanje novčanim tokovima.³³ Zbog takvih slučajeva bi lica koja se bave finansijskom forenzikom trebala da poseduju i posebna znanja iz oblasti računovodstva. S tim što bi trebalo u vidu da su različita računovodstvena pravila predviđena za različite oblasti. Posebna pravila se primenjuju za budžetski sistem, posebna za privredu, a posebna za bankarski sistem i sektor osiguranja.

Kao efikasno sredstvo u borbi protiv pranja novca, navodi se tužilačka istraga, kao i unapređenje znanja neophodnih učesnicima u njenoj prevenciji. Kao način za dostizanje drugog navedenog cilja navodi se izrada programa i plana obuke za učesnike u borbi protiv pranja novca (institucionalizacija obuke).³⁴ Strategijom istraga finansijskog kriminala za period od 2015 do 2016, kao i Nacrtom Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije stvoreni su preduslovi za uspostavljanje i razvoj finansijske forenzike, koja bi trebala da predstavlja efikasno sredstvo u postupcima istraga finansijskog kriminala.

ZAKLJUČAK

Mogućnost uspostavljanja finansijske forenzike u javnim tužilaštvima u vezi sa istragama finansijskog kriminala u koji spada i pranje novca, prvi put se spominje u Strategiji istraga finansijskog kriminala za period 2015-2016. godine, a što je konkretnije definisano Nacrtom zakona o odrganizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije. Članom 19. navedenog Nacrta predviđena je mogućnost, ali ne i obaveza uspostavljanja službe finansijske forenzike u Tužilaštvu za organizovani kriminal i višim javnim tužilaštvima. U tom kontekstu trebalo bi imati u vidu specifičnosti krivičnih dela koja spadaju u finansijski kriminal. Ukoliko se uzme u obzir isključivo krivično delo pranje novca, može se zaključiti da je u cilju njegovog otkrivanja i prikupljanja dokaza neophodno angažovanje stručnjaka finansijske struke koji poseduju određena znanja iz različitih oblasti, a što zavisi od načina izvršenja krivičnog dela. U nekim slučajevima se za izvršenje krivičnog dela pranje novca koriste bankarske usluge, za neka se koriste isključivo subjekti privrednog poslovanja, dok se u nekim slučajevima koriste i usluge koje nude društva za osiguranje. Zbog toga je u zavisnosti od konkretnog slučaja radi njegovog otkrivanja i prikupljanja dokaza neophodno primeniti specifična znanja (npr. iz oblasti privrednog poslovanja, računovodstvenih propisa i standarda za privredni sektor, bankarskog poslovanja, ili znanja iz oblasti osiguranja). Iz navedenog razloga uvođenje finansijske forenzike u javnim tužilaštvima nije nimalo lak ni jednostavan zadatak. Osim toga, ukoliko bi pranje novca bilo posledica izvršenja krivičnog dela zloupotreba službenog položaja, za otkrivanje takvog krivičnog dela i prikupljanje dokaza bilo bi neophodno i posedovanje znanja iz oblasti propisa kojima je uređeno poslovanje u javnom sektoru. Stoga bi se moglo postaviti pitanje koja znanja i veštine je neophodno da poseduju lica koja bi se u u javnim tužilaštvima zaposlila na poslovima finansijskog forenzičara. Nacrtom zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala i korupcije propisano je da lica koja će se baviti finansijskom forenzikom treba da poseduju znanja iz oblasti finansija, računovodstva, revizije, bankarskog, berzanskog i privrednog poslovanja, kao i završenu specijalizovanu

³³ B. Savić, Manipulacija finansijskim izveštajima: uzrok ili posledica ekonomsko-finansijske krize? U: Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 124

³⁴ Pantelić J. Nacionalna procena rizika od pranja novca u Republici Srbiji, Projekat za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Srbiji, Beograd, april, 2013. str 18. Tekst se nalazi na veb-stranici: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Publications/MOLISE/National%20Risk%20Assessment%20in%20Serbia%20April%202013_SE.pdf

obuku iz oblasti krivičnog prava koju spovodi Pravosudna akademija. Osim toga predviđeno je da će se način prijema finansijskih forenzičara u javna tužilaštva i način provere posedovanja posebnih znanja bliže urediti aktom Republičkog javnog tužioca. Međutim, s obzirom da finansijski forenzičari treba da poseduju znanja iz različitih oblasti kako bi efikasno učestvovali u sprovođenju istraga finansijskog kriminala, neophodno je imati u vidu da ta lica moraju da poseduju znanja i iz mnogih drugih oblasti, kao što je npr. posedovanje znanja iz oblasti osiguranja ili posedovanje znanja iz oblasti informacionih tehnologija. Stoga bi možda u narednom periodu obuku iz oblasti od značaja za sprovođenje finansijske forenzike, osim obuke iz oblasti krivičnog prava trebalo institucionalizovati, ili razmisliti o mogućnosti njenog organizovanja u okviru specijalističkih studija na odgovarajućim visokoškolskim ustanovama. Sertifikat o stečenom znanju bio bi dokaz o posedovanju znanja iz oblasti finansijske forenzike. Program tih studija trebalo bi osmisliti u sardnji sa nadležnim organima koji su predviđeni kao državni organi koji bi trebalo da saraduju sa javnim tužilaštvima u cilju sprovođenja istraga finansijskog kriminala. Osim toga, neohodno je obezbediti i dodatna budžetska sredstva ne samo za zaposlenje lica koja bi se bavila finansijskom forenzikom, već i za njihovo dalje stručno usavršavanje.

THE ROLE OF FINANCIAL FORENSICS IN DETECTION OF MONEY LAUNDERING

Money laundering is a criminal offense, which is usually done in order to conceal other offenses. Usually, those are the acts of organized crime (drug trafficking). Therefore, the detection and prosecution of perpetrators of money laundering is very important. The manner of execution of above mentioned crime can often be very complex, and its detection requires proof of specific knowledge. In order to gather evidence, detection and prosecution of perpetrators of the offense of money laundering, and other related crimes employing experts in the area of financial forensics in the prosecutor offices is a very important fact. That area is still not well developed in our legal system. So far, the experts of the accounting profession in criminal proceedings have been hired mainly as expert witnesses during the trial. However, they should be involment during the investigation. The first official document which represents a guideline for the introduction of financial forensics in the process of investigation of financial crime is the Strategy of the investigation of financial crime. Those document envisage the employment of financial forensics in public prosecutors' offices. A step forward with respect to said Strategy presents a Draft law on organization and jurisdiction of state bodies in the fight against organized crime and corruption. Mentioned Draft in Article 19. provides the possibility of establishing a financial forensics department in the Prosecutor's Office for Organized Crime and in the special departments of higher public prosecutor's offices. However, the draft law stipulates that as a financial forensic engage a person who possesses skills in finance, accounting, auditing, banking, stock exchange and business operations, as well as specialized training in the field of criminal law to be implemented by the Judicial Academy. Bearing in mind the different ways to commit the offenses in the field of financial crime, and which include the offense of money laundering, can be conclude that it is still necessary institutionalization of financial forensics training and in other fields, not only criminal law. Given the complexity and specificity of the way of the offense of money laundering, the author tries to point out the need to establish adequate financial forensics training in finance, which includes the knowledge of the banking and stock exchange operations, customs, taxation, commercial activities, public finance, accounting as well as knowledge in the field of information technology.

KEY WORDS: financial forensics, money laundering, investigation, crime